

Het einde van een financieel-economisch model

Dirk Holemans

Op 7 mei 2010 was de Europese welvaartsstaat bijna voorbij. Een halve eeuw na de verklaring van Schuman voor Europese integratie, lag de Europese droom en onze welvaartsstaat bijna aan diggelen. Door de aanval van speculanten tegen de schulden van de Zuid-Europese landen was de euro bijna verleden tijd.

Hoe is het zover kunnen komen? Hoe kan het dat een van de meest welvarende wereldregio's aan de rand van de afgrond komt te staan? Het antwoord luidt: door een onverantwoord terugtreden van de democratie door een blind geloof in de werking van de markt. Waardoor zich een mondiaal financieel-economisch systeem kon ontwikkelen, totaal losgeslagen van elke democratische of ethische reflex.

Sinds de jaren '70 hebben nationale staten vanuit een blind geloof in de markt hun financieel en economisch beleid uit handen gegeven. Tot dan opereerden nationale economieën binnen een nationaal democratisch kader. Met de deregulering evolueerden we naar een meer mondiale economie en een groeiende financiële sector zonder mondiaal democratisch kader. Dit maakt ons nu de speelbal van steeds machtiger speculanten. Zolang we mee profiteerden van de economische globalisering en de verliezers zich vooral in het Zuiden bevonden, maakten weinigen zich zorgen. Nu we zelf geraakt worden, groeit hopelijk het inzicht dat we nood hebben aan meer democratie en een ander financieel-economisch model. In het uitdenken van dit model is het belangrijk om te starten met een grondige analyse. Twee belangrijke observaties staan daarbij centraal.

Ten eerste moeten we af van de illusie dat de markt het welzijn van staten en haar inwoners beoogt. De markt is een prima instrument voor de verdeling van bepaalde goederen binnen een democratisch kader. Maar als het wordt losgelaten, is het een roofdier.

Dit wordt duidelijk als we kijken naar de werking van de financiële markten. Een drama dat zich ontvouwt in drie bedrijven. Het eerste bedrijf situeert zich in de hoogdagen voor de financiële crisis: de orgie van de jaren '90. Toen leek *risico* een belachelijk woord in de financiële wereld en werd er dus veel te veel en te goedkoop krediet verschaft. Men dacht dat de waarde van huizen en aandelen alleen maar kon stijgen. Van ratingbureaus hebben we toen weinig kritische geluiden gehoord!

De overmatige kredietverstrekking en blinde *risico*-onderschatting leidde tot de gekende crisis. In dit tweede bedrijf riepen speculanten ineens de hulp in van de nationale staten om hen te redden van het faillissement. Waarop massaal overheidsgeld

werd gepompt in de noodlijdende banken, met als gevolg een massieve stijging van de overheidsschulden. En deze zijn daarop nog eens fors gestegen omdat regeringen moesten lenen om hun economische relanceplannen te kunnen financieren. Schulden waarvoor belastingbetalers – u en ik - finaal zullen opdraaien.

En wat zien we nu in het derde bedrijf? De financiële actoren, net gered door de overheden, zetten de aanval in tegen de overheden! Waarbij de private ratingbureaus het pad effenen. Het is straf dat weinigen zich nu afvragen of de financiële sector de risico's nu wel juist inschat. Waarom gaan we er nog steeds van uit dat de markt op een juiste manier werkt als ze nu de risico's van de overheidsschulden overmatig inschatten? Zoals Paul De Grauwe terecht stelt, is het niet de budgettaire losbandigheid van de overheden die de oorzaak is van de huidige overheidsschuldcrisis. De bron van deze crisis is de losbandigheid van grote delen van de private sector en in het bijzonder die van de financiële sector.

Deze eerste observatie leidt tot de volgende vraag. Heeft er al iemand stilgestaan hoe het in godsnaam mogelijk is dat enkele privébedrijven aan de overkant van de oceaan mogen beslissen over de kredietwaardigheid van Europese landen? Waarom accepteren we dat commerciële ratingbureaus beslissen over onze kredietwaardigheid?

De tweede observatie houdt verband met ons economisch model. Dit is gebaseerd op concurrentie: elk land moet zo goedkoop mogelijk zoveel mogelijk produceren en exporteren. Dit is natuurlijk een illusie: als één land meer exporteert dan het consumeert, zal een ander land meer moeten importeren. Iemand moet de goederen dus kopen met een negatieve betalingsbalans tot gevolg. We kennen deze discussie op mondiaal vlak: Amerika is ontevreden over het beleid van China omdat deze hun munt zo goedkoop houden. Daardoor exporteert China veel meer dan het invoert uit Amerika, en het onevenwicht in de betalingsbalans tussen de twee mondiale grootmachten maakt het huidige model onstabiel. We zitten met een gelijkaardige situatie in Europa: Duitsland heeft door het beknotten van de lonen en het flexibiliseren van haar arbeidsmarkt haar export tot ongekende hoogte opgedreven. Half maart vroeg de Franse minister van Financiën Lagarde zich terecht af of de harde druk op de loonkosten in Duitsland wel een duurzaam model vormt. Er is dus niet alleen de Griekse tragedie van immense overheidstekorten, er is ook het Duitse drama van steeds meer te willen exporteren bij relatief goedkope lonen. Concreet is de Duitse export de laatste tien jaar met de helft toegenomen terwijl de binnenlandse consumptie gelijk bleef. Of het nu op economisch, sociaal of ecologisch vlak is, het blijft gelijk: het zou een ramp zijn mochten andere landen het model van Duitsland achterna hollen.

Biedt het Duitse model geen oplossing, dan heeft bovendien Europa geen manier om landen in zware problemen te helpen. Neem Spanje dat een hoge werkloosheid kent. Het land voert een deugdelijk financieel beleid waardoor het voor de crisis een begrotingsoverschot kende, maar na de crisis veranderde dat onvermijdelijk in een serieus tekort. De regels van Europa verplichten Spanje om te snijden in de uitgaven, wat de werkloosheid nog zal verergeren. Naarmate de economie er vertraagt, zal ook de verbetering van de budgettaire toestand moeilijker worden. Meer algemeen is het opkrikken van de competitiviteit van de Zuiderse landen binnen Europa enkel mogelijk door een daling van de lonen of een hogere stijging van de productiviteit dan in Duitsland (wat onhaalbaar is). Het huidige economisch model verhindert dus dat Europese landen op economisch vlak naar elkaar toe groeien.

Deze twee observaties houden duidelijke lessen in voor de toekomst. Ze zorgen er hopelijk voor dat we niet de verkeerde keuzes maken. Het wurgen van de welvaartsstaten

en hun bevolking zal helemaal geen oplossing brengen. De verminderde overheidsuitgaven zullen maken dat de economie het nog moeilijker krijgt en noodzakelijke investeringen in toekomstgerichte sectoren verhinderen.

In tempore non suspecto stelde het Stern-rapport dat de klimaatverandering het grootste en meest wijdverbreide marktfalen ooit vertegenwoordigt. Ondertussen kennen we een tweede voorbeeld van een even massief marktfalen. Om het hoofd te bieden aan de financieel-economische crisis is er nood aan snelle maatregelen. Maar zolang ze de architectuur van de neoliberale wereldorde intact laat, zal het dweilen met een open kraan blijven. Financiële markten moeten een democratische sturing en controle krijgen, een economie van steeds méér moet evolueren naar een model waarbij welvaart zonder materiële groei mogelijk wordt.

Europa kan hier het voortouw nemen door te evolueren van een gemeenschap waar de vrije concurrentie centraal staat, naar een Europa van samenwerking en solidariteit. Een halve eeuw later is het de hoogste tijd voor een nieuwe verklaring van Schuman. We kunnen ons hiervoor inspireren op het werk van Elinor Ostrom, die vorig jaar de Nobelprijs economie kreeg. Zij kreeg de prijs voor haar onderzoek naar alternatieve economische modellen waarbij samenwerking van-onder-uit centraal staat. Het is geen toeval dat haar werk in dit nummer onder de aandacht wordt gebracht.